

3. Spelend sporten en sportend spelen: (Buurt)sportbeleid en jeugdruimtebeleid vinden elkaar.

Naar aanleiding van de *Trefdag op wielen* vroeg het Vlaams Instituut voor Sportbeheer en Recreatiebeleid (ISB) aan de Kind & Samenleving – ruimtecel om enkele raakpunten aan te duiden tussen (buurt)sportbeleid en jeugdruimtebeleid. Hieronder volgen negen *statements*. Met de eerste vier stellingen wordt gewezen op het belang van buitenspelen voor de lichaamsbeweging van kinderen. In de daarop volgende vijf stellingen wordt aangetoond hoe (buurt)sportbeleid en jeugdruimtebeleid elkaar kunnen vinden.

Het toeval (?) wil dat de derde *Buitenspeeldag*, die door zal gaan op 31 maart 2010, volledig in het teken staat van 'spelend sporten in de onmiddellijke woonomgeving van kinderen en jongeren.' Het idee van centrale activiteiten wordt verlaten en er wordt gemikt op het faciliteren van spelen en sporten in de publieke ruimte en in de onmiddellijke woonomgeving. Onderstaande stellingen vormen 'munitie' om hierrond een breder beleid te ontwikkelen.

1. Buitenspelen is belangrijk voor de lichamelijke ontwikkeling van kinderen

Een recent onderzoek van Onderzoekscentrum Kind & Samenleving en de KU Leuven i.o.v. de Vlaamse overheid verwijst naar heel wat literatuur die aantoont dat buitenspelen belangrijk is voor de lichamelijke ontwikkeling van kinderen. **Door te spelen leren kinderen hoe ze hun lichaam moeten gebruiken. De fysieke beweging in veel spel helpt in de ontwikkeling van de grove en fijne motoriek, coördinatie, kracht en vinnigheid. Spel is bovendien een sterk lichamelijke ervaring die kinderen hun eigen lichaam en de beleving ervan leert kennen. Meer in het algemeen is buitenspelen een vorm van lichaamsbeweging en lichaamsvoering die bevorderlijk is voor de gezondheid van kinderen. In de context van de groeiende bezorgdheid over overgewicht bij kinderen is het dus zeer zinvol om buitenspelen vanuit het beleid te stimuleren.**

2. Buitenspelen is de belangrijkste bewegingsactiviteit voor kinderen met overgewicht

Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat Vlaamse kinderen met overgewicht minder deelnemen aan het sociale leven (lidmaatschap van sportclub of jeugdbeweging). Het is echter niet zo dat ze beduidend minder zouden buitenspelen. Voor zwaarlijvige kinderen is buitenspelen dus de belangrijkste bewegingsactiviteit. Een (buurt)sportbeleid moet ook daarop inzetten.

3. Buitenspelen is 'anders' en gevarieerd bewegen

(Buiten)spelen is een breed begrip en kan verschillende types spel omvatten. Zo is er bijvoorbeeld fantasiespel (bijv. rollenspel) en constructiespel (bijv. kampen bouwen). De bewegingsintensiteit kan verschillen volgens het type spel. Zo zal er bij constructiespel meer en anders bewogen worden dan bij fantasiespel.

Meer specifiek voor 'bewegingsspel' zijn er verder ook deeltypes te onderscheiden:

- 'herhalend bewegen': stereotype bewegingen die telkens herhaald worden om een specifieke beweging onder de knie te krijgen en om het plezier van de beweging zelf: bijv. herhaaldelijk met de basketbal vanaf een bepaald punt naar een korf mikken, maar ook doelloos rondfietsen om het plezier van het bewegen zelf, 'oefenen' door telkens terug over iets te springen.
- 'explorerend bewegen': bijv. al doende nagaan of je over een gat kunt springen, proberen of het lukt om in een bepaalde boom te klimmen, over een dunne balk lopen, een steile berg opgeraken met de fiets,...
- 'regelspel': spel gebonden aan specifieke regels en met een sterk sociaal karakter, bijv. het volgens de regels spelen van voetbal, touwtje springen, gezelschapsspelletjes (handenklap), tikkertje,...

In een traditioneel sportbeleid komt deze laatste spelvorm, het regelspel, doorgaans goed aan bod (zij het vooral in specifieke vorm). Het 'explorerend' zit ook in de lift, maar dan vooral binnen dure en meer evenementgebonden 'adventure sports'. In het voornoemde buitenspeelonderzoek is er echter **beduidend minder 'explorerend bewegen' geobserveerd**. Komt dit dan bijna niet meer voor in de publieke ruimte? Deze spelvorm kan in elk geval worden gestimuleerd d.m.v. een 'avontuurlijk gericht' speelruimtebeleid.

4. Spelend sporten is 'anders' sporten

Vraag aan een groepje voetballers op straat hoe ze voetballen, en ze zullen wellicht minstens drie soorten voetbalspel kunnen opsommen: een bal naar elkaar shotten en één iemand in de midden als 'jager', om de beurt mikken naar een bepaald deel van de poort, met twee tegen twee met en zonder 'vliegende keeper',... **Kinderen noemen dit allemaal 'voetballen', maar de variatie is enorm.** De vormgeving van de publieke ruimte (bijv. een verhoogje, een toevallige ronde vorm) biedt vaak inspiratie om **nieuwe sportvarianten** te ontwikkelen.

Spelend sporten is vaak 'anders' en variërend sporten. **Dit verschilt van sport in strikte zin door het *ad hoc*-karakter:**

- **De duur en de vorm van het spel** (afspraken, reglementen, samenstelling van de teams) worden *ad hoc* bepaald door de spelers. Midden in een wedstrijd kan men bijvoorbeeld besluiten dat er een te groot overwicht is, en dan wordt er probleemloos (en kosteloos) een speler 'getransfereerd'. Of midden in een spel wordt er beslist dat een specifieke plek in de goal twee punten waard is,...
- **Kinderen beslissen meestal op het moment zelf** om een wedstrijdje te spelen, om eventjes een balletje te trappen of naar de korf te gooien. Soms is dit ook in **'tussenmomenten'**: in het uurtje tussen school, huiswerk en het avondeten.
- **De tijd die niet op, maar rond de veldjes wordt rondgebracht** zonder echt te sporten is soms aanzienlijk. Dit is echter niet zonder sportbetekenis. In die tijd worden de regels vastgelegd of wordt de sportcultuur beleefd (bijv. napraten over een belangrijke voetbalmatch). Soms wordt er ook 'al sportend rondgehangen': twee tienerjongens zetten muziek op en hebben een blikje in de hand, maar trappen tegelijk ook een balletje naar elkaar.

'Anders sporten': de heuvels in het gazon vormen het decor om een uniek soort voetbalspel te spelen, aangepast aan de plek.

Rustig spel op een buurtsportveldje.

5. Naar een buurtgericht sport- en speelruimtebeleid

Zoals hierboven gezegd is **nabijheid van sportveldjes ten aanzien van de woonomgeving** belangrijk, in het bijzonder voor de 'tussenmomenten'. Een aanbod van voorzieningen op buurtniveau is aangewezen. Hier volgen enkele **aandachtspunten voor inplanting en inrichting**:

- Op sportveldjes vinden vaak activiteiten plaats met een hoge intensiteit (roepen, shotten op lederen ballen, grote groep kinderen of tieners bijeen,...), wat door omwonenden gemakkelijk als 'overlast' kan worden ervaren. Over de **inplanting, mogelijkheid tot sociale controle en buffering tot bewoning** moet dus goed worden nagedacht. Een sportveldje met buurtuitrusting moet voldoende groot zijn om te kunnen bufferen (afstand tot bewoning en eventuele groenschermen). Daar waar die ruimte niet voor handen is, is het soms verstandiger om de uitrusting minimaal te houden (bijv. slechts één goaltje of één basketkorf).
- Buurtsportvoorzieningen worden bij voorkeur goed **bediend door zachte wegverbindingen**. Een goede bereikbaarheid verhoogt het gebruik van de plek. De passage van mensen verhoogt tevens de sociale controle en de aantrekkelijkheid van het terrein.
- Op buurtniveau zijn **officiële afmetingen meestal niet nodig**. Een middelgroot grasveld of een balvriendelijk plein, zelfs met een rare vorm, kunnen volstaan.
- Op buurtniveau is **officiële uitrusting vaak niet nodig**: minigoaltjes of een enkele basketkorf zijn vaak voldoende. Het informele karakter van sportachtig spel kan door de infrastructuur worden beklemtoond (bijvoorbeeld ronde voetbalkooi, een kaatsmuur, veld met méér dan 2 goals of basketkorven, enz.) en kan zo leiden tot alternatieve sporten of meer speelse varianten.
- **Nabijheid van speel- of hangruimte** bij sportterreintjes is een pluspunt. Hierbij dient men natuurlijk wel steeds rekening te houden met de draagkracht van het terrein (zie eerste punt hierboven).

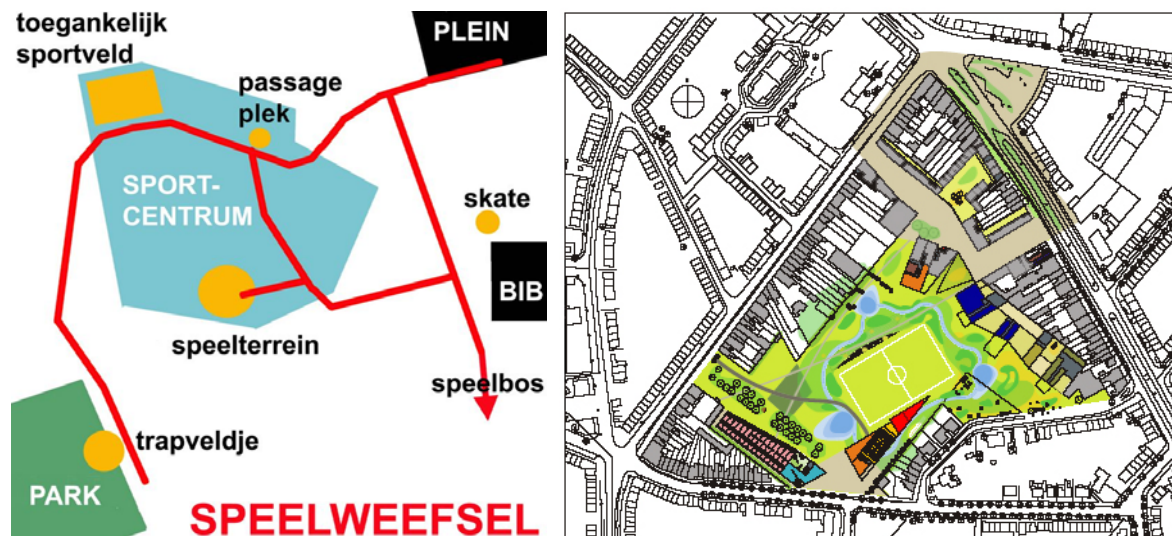
Dit laatste punt geeft aan dat het **buurtsportbeleid en het speelruimtebeleid grote overeenkomsten** vertonen. Bij voorkeur worden beide beleidssporen gezamenlijk ontwikkeld. Alleen dan worden kansen voor complementariteit en meervoudig ruimtegebruik ten volle benut.

Sint-AndriesplaatsAntwerpen: buurtplein als centrale plek in de wijk voor sport en spel en voor jong en oud.

6. Het sportcentrum als knooppunt in een speelweefsel

Een speelweefsel bestaat uit een samenhangend netwerk van plekken die van belang zijn voor kinderen en de verbindingen daartussen. Het sportcentrum kan een zeer centrale plek zijn in dit speelweefsel.

Stadstuin Oude God Mortsel (hub_cvba i.s.m. Modusexpert en Jozef Legrand i.o.v. Stad Mortsel)

6.1. Het 'brede sportcentrum'

Een sportcentrum kan diverse kindvoorzieningen herbergen: uiteraard de sportvoorzieningen zelf, maar ook een speelruimte, skatevoorzieningen, speelpleinwerking, jeugdlokalen, enz. Ook voor kinderopvang of school is een onmiddellijke relatie met een sportcentrum een heel interessant gegeven. Er wordt vandaag vaak gesproken over de 'brede school', waarom zou het 'brede sportcentrum' niet mogelijk zijn?

6.2. Het (voor jeugd) 'toegankelijke' sportcentrum

Vanuit de jeugddienst of jeugdraad wordt het thema van 'toegankelijke sportterreinen' vaak aangebracht. Sportclubs leggen claims op ruimte: ze reserveren delen van het sportcentrum. Vaak ook worden terreinen fysiek ontoegankelijk gemaakt voor niet-leden. Voor kinderen is een toegankelijkheidsbeleid van het grootste belang. Maar wat houdt 'toegankelijkheid' (voor jeugd) eigenlijk precies in?

- Voorzie vrij toegankelijke velden voor lokale jeugd:

Zoals hierboven vermeld, beslissen kinderen vaak *ad hoc* waar en hoe straatsport zal doorgaan. Systemen met toegangsprijzen en/of reservaties vormen drempels voor hen. Vandaar dat er in elk sportcentrum minstens één terrein (bijv. een oefenterrein) hoort te zijn dat in principe vrij toegankelijk is. Dit hoeft niet per se een terrein te zijn met officiële afmetingen en volledige uitrusting. In sommige gevallen kan een stuk restgrond, bij voorkeur nabij de bewoning, bespeelbaar en aantrekkelijk worden gemaakt. Vrij toegankelijke velden kunnen visueel worden gemarkeerd, zodat daarover duidelijk kan worden gecommuniceerd (gekleurde doelen, gekleurde basketkorven, gekleurde netten, met een pictogram, enz.). Sportclubs kunnen hun voordeel halen uit de aanwezigheid van niet-leden: doordat spelende kinderen de sportclubs in actie zien, kunnen ze geïnteresseerd geraken en besluiten om lid te worden van de club.

- Creatieve beheersystemen:

Vrije toegankelijkheid van sportvelden betekent niet dat beheer, toezicht of controle onmogelijk zouden zijn of aan het toeval worden overgelaten. Er zijn ook beheerssystemen uit te werken waarin een sleutel ter plaatse ter beschikking wordt gesteld. Op die manier kan de beheerder een zekere controle behouden, zelfs over vrij te gebruiken terreinen. Belangrijk hierbij is dat alle informatie ter plaatse is aangeduid.

Bij de (her)inrichting van een nieuwe sportsite kan men erop letten dat er een visuele relatie is tussen de vrij toegankelijke sportvelden enerzijds en het bureau van de beheerder, de cafetaria of de kantine anderzijds. In plaats van ruimtes exclusief voor sportclubs te reserveren, kan er ook een voorrangregeling worden uitgewerkt: indien de velden niet door sportclubs bezet zijn, kunnen ook anderen gebruik maken van de infrastructuur en voorzieningen. De principes voor deze regeling dienen ter plaatse te worden aangeduid.

- Tijdsprogrammering en communicatie over de tijdsprogrammering:

Ook tijdsprogrammering is een belangrijk instrument voor het vergroten van de toegankelijkheid en om meervoudig gebruik van de sportinfrastructuur te bekomen. Hoe beter het gebruik van sportclubs op elkaar aansluit, hoe meer velden beschikbaar kunnen zijn voor vrij gebruik. Er kunnen periodes worden vrijgehouden voor dit vrije gebruik: bijv. onmiddellijk na school.

6.3. Het sportcentrum als speellandschap

Kinderen en tieners komen niet enkel om te sporten naar het sportcentrum. Vóór of na de match of training zoeken ze speelaanleidingen en spelprikkelers. Ook kinderen die als toeschouwer het sportcentrum bezoeken, zijn meestal niet alleen op de match geconcentreerd. In de pauze en zelfs tijdens de wedstrijd zoeken ze vaak speelaanleidingen in de onmiddellijke buurt van de sportvelden.

- **Het sportcentrum is dus een logische plek om een speelruimte uit te bouwen.** Aangezien het *de facto* vaak een belangrijke plek is in het speelweefsel en de planologische bestemming dit meestal toelaat, kan speelruimte er bovenlokaal worden uitgebouwd.

- Tevens kan er worden gekozen voor **speelaanleidingen en spelprikkelers in de onmiddellijke omgeving van sportvelden.** Een eenvoudig speeltuintje in relatie tot de velden biedt een zekere oplossing. Maar ook een avontuurlijke heuvel of bosje naast een oefenveld zal gegarandeerd kinderen aantrekken, zelfs al is het restgrond, drassig of dient het als bufferzone.

- Een sportsite kan zo worden uitgebouwd dat de speelsheid van kinderen er niet verbannen wordt naar het speelpleintje, maar dat de **gewone voorzieningen ook voor hen speels en belevingsvol zijn.** Er kan bijvoorbeeld worden gedacht aan *bespeelbare* tribunes, zitelementen, veldafboording, een 'kijkheuvel', enz. Dit biedt aan kinderen extra belevingswaarde, doorbreekt de banaliteit en zal ook bij het volwassen publiek reactie uitlokken.

Speelse sportvoorzieningen in Gent: Groene vallei

7. Het sportcentrum als knooppunt in een tienerweefsel

Zeker in residentiële dorpen of wijken brengen tieners niet zo veel tijd door in de straatomgeving. Zij verkiezen doorgaans de stad omdat er voor hen in straat 'niet veel te beleven valt'. **Als deze tieners al in hun eigen wijk 'chillen', dan is het in voorzieningen van wijkniveau: het wijkpark, het wijkspeelplein en... het sportcentrum.** In een aantal gevallen leidt dit tot conflicten tussen rondhangende tieners enerzijds en beheerders of sportclubs anderzijds.

Aangezien de kans groot is dat ze er zullen zijn, is het aangewezen om te **anticiperen op de aanwezigheid van tieners op het sportcentrum.** Vanuit een pro-actieve en preventieve houding kan er tegemoet gekomen worden aan hun noden. Een vrij toegankelijk terreintje, enkele skatetoestellen, een jongerenhonk aan een belangrijk kruispunt, een kantine-uitbater die met jongeren weet om te gaan, een jeugd(opbouw)werker die regelmatig eens langskomt,... Vooral een combinatie van deze elementen kan ervoor zorgen dat jongeren zich welkom voelen op het sportcentrum.

Het blijft immers ook voor het sportbeleid een opgave om tieners en jongeren te bereiken. De **uitval bij sportclubs neemt doorgaans toe met de leeftijd. Eigenlijk kan de aanwezigheid van jongeren en tieners als een potentie worden gezien.** Zij zitten niet teruggetrokken achter het beeldscherm, maar zijn ten minste nog buiten, in de publieke ruimte terug te vinden. Rondhangen of 'chillen' is ook lang niet altijd passief. Uit een belevingsonderzoek in Mechelen is gebleken 'chillen' heel wat kan inhouden, waaronder ook (soms fysiek intens) 'spelen', 'sporten', 'skaten', 'overall rondlopen', 'overall gaan zien', 'zwerven', 'stappen',... Bij bepaalde subculturen is sport zelfs het favoriete gespreksonderwerp, *a way of life*. **Het sportcentrum is dus het uitgesproken domein om deze jongeren (al is het maar even) te verleiden tot beweging en sport.** Tussen het praten door, shotten ze een balletje, klimmen ze even op de klimmuur, testen ze het fitnessstoestel, zwieren ze op de vogelnestschommel of maken een grote sprong vanaf de klintoren,...

8. Van buurtsport naar straatsport? Straten en pleinen als plaatsen voor sport en spel

Het loont de moeite om nog voorbij de buurterreinen te denken en te denken aan sportmogelijkheden **op straatniveau**. Heel wat informeel sportspel kan plaatsvinden op woonstraten of in de onmiddellijke nabijheid van een trage wegverbinding (bijv. op een aanliggende groenstrook). Dan zit men volop in het mobiliteits- en ruimtelijke planningsbeleid. Bij de ontwikkeling van woongebieden kan de planning, inrichting en uitrusting van publieke ruimte inspelen op sportachtig spel:

- Door zorgvuldige planning en inrichting moeten publieke ruimtes ontstaan waar sportachtig spel mogelijk is. Dit vergt **mobiliteitsmaatregelen** (bijvoorbeeld verkeersluw maken van woongebieden), het creëren van publieke pleinen en open veldjes en het **zorgvuldig inplanten** van deze ruimtes (aan voorkanten van woningen).
- De **inrichting en vormgeving** van de publieke ruimte moet uitlokken dat kinderen op die manier gebruik maken van hun omgeving, o.m. door keuze van de ondergrond, zonering, plaatsen van straatmeubilair of uitrusting.
- Sportvoorzieningen op straat- of buurtniveau hoeven niet te voldoen aan de officiële afmetingen en uitrusting. **Bij sportactiviteiten van straatniveau kan men ervan uitgaan dat de gebruiker zélf zijn uitrusting meebrengt en zélf zijn veld creëert:** badmintonraketten, een trui als goal, een verplaatsbare basketring op het keerpunt van een doodlopende straat,...

Ook hier zijn de belangen van de buurtsportambtenaar en de speelruimteambtenaar dezelfde. Wellicht kunnen ze samen aan één zeil trekken bij de advisering van ruimtelijk plannen.

9. Tijdelijke en mobiele sportvoorzieningen en animatie

Tijdelijke sportvoorzieningen (bijv. een tijdelijke voetbalkooi, uitleen van sport- en spelmateriaal) zitten in de lift. Het succes zit hem dikwijls in het **tijdelijke** (omwille van de beperkte tijd willen kinderen er ten volle van profiteren) en het **speciale** (bijv. een ronde voetbalkooi, groot spelmateriaal, avontuurlijk sportmateriaal). Zeker als daar ook **animatie** aan gekoppeld is, kan men scoren met mobiele sportvoorzieningen.

Soms is dit de ideale impuls om de **buitenspeelcultuur nieuw leven in te blazen**. Kinderen kunnen ervaren dat buitenspelen en -sporten leuk is en ook ouders ondervinden dat het op straat misschien niet zo gevaarlijk is als gedacht. Er ontstaan opnieuw sociale contacten, waardoor buitenspelen en -sporten meer vanzelfsprekend wordt.

Mobiele sportanimatie zit helemaal in de sfeer van de speelstraten. In de praktijk zien we hierrond alvast heel wat **samenwerkingsverbanden** ontstaan tussen jeugd Dienst en sportdienst.

(Foto: Ine Vandenkerckhoven)

Besluit: buurtsportbeleid en speelruimtebeleid: twee handen op één buik

In bovenstaande stellingen was het meermaals de conclusie dat jeugddienst en sportdienst, jeugdbeleid en sportbeleid, veel met elkaar gemeen hebben. Cruciaal is het inzicht dat er kansen zitten in het samen promoten van 'speelruimte' en 'fysiek bewegen', beide in de breedste zin van het woord.

Meer lezen:

Buiten spelen! Onderzoek m.b.t. de relatie tussen (on-)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte, de mate van buiten spelen en de gevolgen daarvan op de fysieke, sociale, psychische en emotionele ontwikkeling van de Vlaamse kinderen en jongeren. (2009) Onderzoek van Onderzoekscentrum Kind & Samenleving en Katholieke Universiteit Leuven, Dept. Humane Kinesiologie i.o.v. de Vlaamse overheid.

Download: www.k-s.be (>'publicaties) of <http://www.k-s.be/node/153>

Theeboom M., De Maesschalk P. (2006). *Sporten om de hoek*. Sint-Niklaas: ISB.

Vanderstede, Wouter (red.) en Dekeyser, Peter. (2006) *Kind & Ruimte: Kindgerichte planning van publieke ruimte*. Brugge: Die Keure.

Vanderstede, Wouter. (2009) *"Chillen", "shoppen" en "hoppen" in het tienerweefsel. Onderzoek naar het gebruik en de beleving van de publieke ruimte bij tieners: case study in de centrumstad Mechelen*. Meise:

Onderzoekscentrum Kind & Samenleving.

Download: www.k-s.be (>'publicaties) of <http://www.k-s.be/node/162>

Meer inhoudelijke info bij: Wouter Vanderstede: wvanderstede@k-s.be

Meer info over de buitenspeeldag op: www.vvj.be/buitenspeeldag en www.isbvzw.be

Credits: Dit artikel is geschreven i.o.v. ISB en verscheen eerder in het *Vlaams Tijdschrift voor Sportbeheer*.